

akár a keresztény lakosság részéről. A zsidó tömegek, mit sem tudván a végleges megoldásra vonatkozó tervekről, sorsukba beletörődve vonultak be a gettókba. Néhányan azzal magyarázták „elkülönítésüket”, hogy ez az illető terület hadműveleti területté való átalakítását megelőző logikus lépés. Mások úgy vélték, a dunántúli Kenyérmezőre telepítik át őket, ahol a háború végéig mezőgazdasági munkát kell végezniük. Ismét mások abban reménykedtek, hogy a Vörös Hadsereg már nincs nagyon messze, s összeköltöztetésük aránylag rövid ideig fog tartani. Néhány vezető kivételével senki sem gyanította, hogy a végállomás: Auschwitz (lásd a 23. fejezetet).

A keresztények, még azok is, akik baráti érzelmeket tápláltak a zsidók iránt, többnyire télenek maradtak. Ideológiai okokból vagy a zsidóktól elkobzott vagyon reményében sokan együttműködtek a hatóságokkal. Szinte minden nagyobb községben volt néhány keresztény, aki feljelentette a bujkáló zsidókat.⁸ Volt ugyanakkor néhány olyan is, akik vagy bújatták a zsidókat, vagy megőrzésre átvették értékeiket – igaz, ezek ritka esetek voltak, mert a lakosság általában félt segíteni a zsidóknak. Ferenczy természetesen nagyon meg volt elégedve a keresztény lakosság viselkedésével. Az akció első napjáról szóló jelentésében megjegyzi, hogy a keresztények nyugodtak, és a legtöbb helyen üdvözlik a zsidóellenes intézkedéseket. Azt is megjegyezte, hogy a ritka rokonszenv-nyilvánítások főként románoktól erednek, akik szintén szenvedtek a Horthy-rendszer alatt.⁹ Hogy a gettóba tömörítés és deportálás Észak-Erdélyben és másutt ilyen simán zajlott, az részben annak tulajdonítható, hogy nem volt komolyan veendő ellenállási mozgalom, nem is beszélve a zsidóüldözés elvi ellenzéséről.

Az erdélyi keresztény egyházfőkre is a semlegesség és a passzivitás volt jellemző: ez tükröződött Vásárhelyi János református püspök és Józán Miklós unitárius püspök magatartásában. Példás kivételt jelentett Márton Áron, a dél-erdélyi gyulafehérvári megyés püspök. Május 18-án a kolozsvári Szent Mihály-templomban tartott szentbeszédében Márton bátran elítélte a zsidók gettósítását, s figyelmeztette a magyarokat, ne szolgáltassák ki a zsidókat a megsemmisítésnek. Nyíltan felszólította a magyar kormányt, hogy hiúsítsa meg a zsidók tervezett deportálását. Szavait sajnos csak néhányan visszhangozták a katolikus egyházon belül.¹⁰

A zsidók összegyűjtésében, kihallgatásában, kifosztásában, valamint a gettók megszervezésében és irányításában követett eljárások alapján azonosak voltak Észak-Erdély mindegyik vármegyéjében. Mindenütt összhangban álltak a központi és helyi zsidótlanító hatóságok utasításaival és szellemével.